

УДК 02:006.72]:001.4

Надія Стрішенець,

д-р історичних наук, провідний науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Сучасні вітчизняні бібліотечно-інформаційні стандарти: термінологічний аналіз

У статті аналізується якість сучасних українських бібліотечно-інформаційних стандартів на терміни та визначення понять. Виокремлено основні проблеми та означено шляхи їх вирішення.

Ключові слова: бібліотечна стандартизація, бібліотечно-інформаційні стандарти, бібліотечно-інформаційна термінологія, термінологічні сквіваленти.

Дотримання стандартів завжди було важливою умовою успішної бібліотечно-інформаційної діяльності. Стандарти охоплюють різні аспекти галузі – від бібліографічного опису та статистичних показників до форми і розмірів каталожної картки. В умовах інформатизації бібліотечної справи, наростання обміну (у т. ч. міжнародного) бібліографічними записами, створення зведених е-каталогів, цифрових бібліотек та інших спільних електронних проектів дотримання стандартів є особливо актуальним. Та й у перспективі – співпраця українських бібліотек з книгозбірнями країн Євросоюзу, інтеграція вітчизняних ресурсів у рамках різних спільних проектів із зарубіжними бібліотеками вимагатимуть вивчення і впровадження міжнародних стандартів ISO, ІФЛА, стандарту каталогізації «Resource Description and Access» і т. д.

Проблемам стандартизації бібліотечно-інформаційної галузі лише останнім часом були присвячені семінари «Міжнародні стандарти діяльності наукових бібліотек» у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек» (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 3 жовтня 2017 р.), «Нормативно-технічні документи зі стандартизації: реалії, пріоритетні напрями розвитку національної системи» (Державна науково-технічна бібліотека України, 16 лютого 2018 р.). З'явилася низка публікацій Г. Солоїденко, О. Василенко, А. Венідиктової [1–3] та інших фахівців, присвячених підсумкам 26-річної діяльності вітчизняних бібліотек у галузі стандартизації, особливостям імплементації міжнародних стандартів у сучасних умовах, аналізу змісту окремих стандартів. Термінологія стандартів, дефініції деяких термінів, термінологічні аспекти стандарту з

бібліотечної статистики розглядаються у статтях В. Кириленко [4], О. Збанацької [5], Л. Дем'янюк [6].

Діяльність зі стандартизації у нашій країні регулюється Законом України «Про стандартизацію» (2016 р.), яким до об'єктів стандартизації, окрім матеріалів, обладнання, правил, процедур тощо, віднесено й вимоги до термінології (Ст. 5). Терміни, що використовуються у стандартах, особливо у тих, які власне і присвячені галузевій термінології і мають підназву «Терміни та визначення понять», повинні бути вивіреними, з чітко визначеним місцем у терміносистемі, з грамотно підібраними, на основі глибокого знання фаху, іншомовними еквівалентами. Адже саме стандартизованим термінам найчастіше віддається перевага і у науковій, фаховій комунікації, і у системі бібліотечної освіти та підвищення кваліфікації.

Втім використання вітчизняних стандартів у практичній роботі засвідчило цілу низку серйозних проблем. Звернемося, насамперед, до основного термінологічного стандарту в галузі інформації та документації – ДСТУ ISO 5127:2007 «Інформація та документація. Словник термінів (ISO 5127:2001, IDT)» [7]. Як відомо, Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості, на який нині, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 1163 «Про визначення державного підприємства, яке виконує функції національного органу стандартизації», покладено ці функції, з 1 січня 2018 р. скасував деякі державні бібліотечно-інформаційні стандарти. Серед них ДСТУ 2392-94 «Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення» і ДСТУ 2394-94 «Інформація та документація. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення».

Замість них чинності набув ДСТУ ISO 5127:2007 «Інформація та документація. Словник термінів (ISO 5127:2001, IDT)». Як видно з другої частини назви, він відповідає стандарту ISO 5127:2001 «Information and documentation – Vocabulary». Відразу зауважимо, що у 2017 р. цей стандарт був замінений на новий – ISO 5127:2017 «Information and documentation – Foundation and vocabulary», адже інформаційна термінологія постійно розвивається. ДСТУ ISO 5127:2007 вийшов з надзаголовком «Національний стандарт України». Внесено його Українським інститутом науково-технічної інформації; у перекладі і науково-технічному редагуванні документа взяли участь член-кореспондент Академії педагогічних наук України, доктор технічних наук В. Пархоменко, кандидат технічних наук Р. Санченко та ін.

Навіть побіжний аналіз ДСТУ ISO 5127:2007 «Інформація та документація. Словник термінів» свідчить, що значного доопрацювання, уточнення потребують українські еквіваленти термінів, переклад багатьох дефініцій, необхідне також фахове редагування.

Наведемо лише деякі, найхарактерніші, приклади. Багато помилок, приміром, спричинив неправильний переклад такого загальноживаного англійського терміна, як «record» (2.2.1.08), котрий неодноразово використовується у тексті стандарту як частина інших складних термінів. У всіх випадках його переклали як «запис». Безперечно, це одне із значень. Але «record» є багатозначним терміном, і ця багатозначність розкрита у фаховому «Англо-українському словнику-довіднику бібліотечно-інформаційної термінології» [8, с. 248]. У тексті стандарту скрізь, де «record» вживається у значенні, яке розкривається у п. 2.2.1.08 і вживається з позначкою (2), його слід перекладати як «документ». Тоді і визначення цього терміна, яке починається словами «створений або отриманий документ...», що зберігається в установі, організації чи в особи...» відповідатиме його назві й змісту (2.2.1.08). А так у чинному стандарті читаємо, що «запис» це «створений або отриманий документ...», що зберігається в установі, організації чи в особи...» (2.2.1.08).

Відповідно, «current records» [8, с. 248] у контексті архівознавства (3.3 Архіви) – це поточні (архівні) документи, а не записи (3.3.05). У пп. 3.3.06, 3.3.07 також йдеться про документи, а не про записи. Слід зауважити, що «departmental records office» – це «архівний відділ установи» (а не «відділ архівної установи»), який займається

поточними документами установи, а не її поточними «записами», як написано в українському стандарті (3.3.11). До речі, у дефініції словосполучення «office of origin» треба, очевидно, перекласти «установа фондоутворювач», а не «установа першоджерел».

У визначенні словосполучення «джерело надходження» читаємо: «організація чи особа, яка створила, збрала, підтримала та використала записи» (4.1.1.10). Насправді – «документи». Те ж стосується «вилучання записів». Треба – «документів» (4.1.1.11). Адже навіть у дефініції виникає суперечність: «...визначення потреби вилучання записів чи комплектування інших документів» (4.1.1.11). Якщо йдеться про записи, то чому далі йдеться про інші документи? У дуже поширеному бібліотечному терміні «комплектування» чомусь допущена граматична помилка.

У визначенні терміна «інформаційна цінність» (4.1.1.18) також слід перекладати «цінність документів і архівів», а не «цінність записів і архіву». «Temporary record» перекладено як «запис тимчасового значення» (4.1.1.26). У даному випадку «record» це «документ», тобто «документ тимчасового значення» або «документ тимчасового зберігання». Те ж стосується і тексту дефініції. Так само у п. 4.1.1.27 та ін.

«Closed record group» перекладено як «закрита група записів» (4.3.1.1.13), насправді ж «...документів». Тим більше, що і переклад визначення, який наводиться в українському стандарті, тоді позбавлений сенсу: «архівна група, у яку не будуть більше додаватися записи» (4.3.1.1.13). Відповідно, 4.3.1.1.13 – «закрита група документів», а не записів (в яку документи, а не записи більше не додаватимуться). До речі, «архівна група» – це калька з англійського «archive group» (4.3.1.1.12). Краще було б вжити «архівний фонд», який використовується в українському архівознавстві.

Звернімося до визначення терміна «архівна група» у п. 4.3.1.1.12. У стандарті ISO це «primary division in archival arrangement...», тобто «основна одиниця впорядкування архіву...». В українському стандарті ця фраза перекладена так: «архівна група» – це «провідний підрозділ, що виконує роботи стосовно упорядкування архівних документів...» (4.3.1.1.12). Хоча у наступній позиції, про яку йшлося вище, читаємо: «закрита група записів» – це «архівна група, у яку не будуть більше додаватися записи» (4.3.1.1.13). Якщо «архівна група» це «провідний підрозділ, що виконує робо-

ти стосовно упорядкування...», то як до нього можуть додаватися чи не додаватися записи. Як бачимо, переклад визначень потребує значного доопрацювання й фахового редагування.

Словосполучення «open access records» у стандарті перекладено як «записи з відкритим доступом» (7.3.5.03). Насправді – це «документи відкритого доступу». І при визначенні терміна слід писати: «Документи [а не записи], до яких немає обмежень щодо публічного доступу». Те ж стосується 7.3.5.04 – «документи [а не записи] обмеженого доступу» і 7.3.5.03 – «документи [а не записи] закритого доступу» і т. д.

Термін «pamphlet» перекладено як «буклет» (2.4.03). Хоча тут йдеться про такий вид видання, як «брошура», тим більше, що у визначенні читаємо: «Монографія..., що має не більше 48 сторінок». А термін «brochure» (перекладено «брошура») в українському перекладі має таке визначення: «брошура» – це «буклет недовговічного характеру» (2.4.14). Як бачимо, один термін визначається через інший, що не допускається у термінознавстві, тим більше, це різні види видань. В оригіналі «brochure» – це «pamphlet of an ephemeral nature», тобто «брошура тимчасового характеру», наприклад, рекламна. Отже, «pamphlet» – це брошура (а не буклет), а «brochure» це також брошура, але тимчасового чи недовговічного характеру.

Багато недоречностей у стандарті з таким добре відомим бібліотекарям наукових бібліотек терміном, як «інкунабула». Українською його визначення перекладено чомусь так: «Том портативного типу, надрукований у Європі...» (2.4.19). Хоча в оригіналі: «volume printed in Europe from moveable type and dating from before 1501-01-01». Чому і звідки взялося словосполучення: «портативного типу» – незрозуміло. На нашу думку, визначення слід було б перекласти так: «книга, надрукована в Європі рухомим/набірним шрифтом до 1501-01-01». Французький же еквівалент терміна «інкунабула» – «feuilles de musique», запропонований в українському стандарті, взагалі явна недоречність. По-перше, очевидно, «feuilles» (аркуш, див. 2.4.21), а не feuilles, по-друге, musique, а не «musique», а по-третє, «feuilles de musique» (дослівно «музичні / нотні аркуші» або «нотне видання») ніяк не може бути еквівалентом терміна «інкунабула».

У ДСТУ ISO 5127:2007 засадничий фаховий термін «library» (англ.) і французький відповідник «bibliothèque» перекладено як «бібліотечний

фонд» (3.1.03). Насправді це, звичайно, «бібліотека» як і у п. 3.1.04. Просто у стандарті термін розглядається у двох значеннях: як зібрання документів і як організація, котра надає послуги, має штат тощо. Водночас до іншого засадничого терміна «collection» (3.1.07) не подано його основного українського відповідника: «фонд», «зібрання». Наведено лише одне зі значень – «колекція». Англійське «museum» (музей) також чомусь перекладено як «музейний фонд» (3.1.05).

Важко погодитися, що «central library» – це «центральна бібліотечна система» (3.2.07). Насправді слово «система» відсутнє в англійському оригіналі. Єдино можливий переклад – «центральна бібліотека». У другому значенні цього терміна (3.2.08) можливий також варіант – «головна бібліотека».

«Reserve collection» (3.2.12) у контексті, який впливає з дефініції терміна, означає «зарезервований фонд / підбірка» [8, с. 256], а не «запасний бібліотечний фонд». Приміром, в університетській бібліотеці викладач відбирає літературу з певної теми, що вивчається, й резервує її на певний час для того, щоб студенти могли ознайомитися й попрацювати з нею у читальному залі. Відбираються, резервуються видання й для окремих подій, наприклад, виставок чи семінарів. Такі «зарезервовані» видання за межі читального залу не видаються. Термін стосується і підбірки довідкової літератури підвищеного попиту. Вона також резервується й з читального залу не видається. В іншому значенні «reserve collection» (3.1.15) краще перекласти як «резервний фонд» (а не «запасний фонд»), оскільки саме такий термін використовується бібліотекознавцями. Наприклад, у багатьох бібліотеках існують окремі підрозділи (відділи, сектори) обмінно-резервних (а не запасних) фондів.

Як зазначалося вище, при перекладі частини термінів українською мовою використовуються слова, яких немає в оригіналі. Звичайно, ми не маємо на увазі випадків, коли прямого відповідника бракує і значення терміна передається цілим пояснювальним реченням. Але, приміром, термін «transfer» перекладено як «передавання архіву» (4.1.2.04). Оскільки в оригіналі архів згадується лише у визначенні, то в українському варіанті слово «архіву» слід, як мінімум, взяти в дужки. Тим більше, що в інформаційній термінології лексема «transfer» найчастіше вживається у словосполученні «technology transfer» (передавання технологій). До речі, якщо вже дотримуватися тексту

оригіналу, то передавання не «архіву», а «документів і архівів», адже йдеться про «records and archives». Зауважимо, що у визначенні терміни «records and archives» українською мовою перекладено не «документи і архіви», а «зібрання записів архіву...» (4.1.2.04), що позбавлено смислу.

В іншому значенні слово «transfer» перекладено як «перенесене зображення» (2.3.1.07). На наш погляд, краще було б перекласти – «перебивне зображення». Тим більше, що дієприкметник «перенесене» англійською буде не «transfer», а «transferred».

Вже йшлося про те, що у ДСТУ ISO 5127:2007 нерідко пропонуються українські відповідники, які не використовуються у вітчизняному бібліотекознавстві. Так, для англійського терміна «weeding» – вилучення, відбір (видань з фонду) [8, с. 311] пропонується відповідник «видалення» (4.1.2.23), який не вживається нашими фахівцями. Крім того, вкрай суперечливим є і визначення слова «видалення». Це «усунення окремих документів із колекцій чи накопичування на основі попередньо встановлених критеріїв» (4.1.2.23). Але «усунення» і «накопичування» – антоніми й тому не можуть вживатися як подібні за значенням можливості: «усунення» або «накопичування». Насправді у визначенні терміна «weeding» (4.1.2.23) йдеться про вилучення з фонду як окремих документів (до речі, з фонду, а не з «колекцій»), так і цілої їх групи (accumulation), відібраних за певними критеріями. Вилучаються, наприклад, усі газети, видані 10 і більше років тому, що зібралися, накопичилися у фонді.

Тобто «accumulation» означає не лише процес (тоді переклад «накопичування» може бути прийнятним), але й результат, про що якраз і йдеться у визначенні терміна «accumulation»: «process... or the result of that process» (4.1.2.05). До речі, в українському стандарті друга частина цієї дефініції «...або результат процесу» взагалі пропущена. Хоча оригінал і переклад стандарту мають бути ідентичними, адже про це свідчить позначення IDT (тобто identical – ідентичний) на обкладинці українського стандарту і у вступі. Тому у даному випадку «accumulation» – це не «накопичування» (процес), а результат цього процесу – група відібраних за певними критеріями документів.

Дуже поширений, зокрема в американському бібліотекознавстві, термін «cataloguing in publication» (CIP) перекладено як «каталогізування публікації» (4.2.1.1.04). Насправді це, якщо дослівно, «каталогізація/каталогізування у виданні» або, якщо за

сміслом, «каталогізація/каталогізування перед виданням» (тобто верстки книги) [8, с. 67]. На її основі готується макет каталожної картки, котра розміщується на звороті титульної сторінки видання. Переклад визначення також потребує уточнення. У Примітці до цього визначення терміни «subject headings» слід перекласти як «предметні рубрики», а не «предметні заголовки»; «class numbers» – як «індекси розділів класифікації», а не «номери класів». Поняття «номери класів» взагалі не існує у бібліотекознавстві.

Відомий і контраверсійний, у зв'язку з появою електронного каталогу, термін «main entry» (4.2.1.1.15) слід перекладати як «основний опис (запис)», на відміну, наприклад, від додаткового опису (на перекладача, художника тощо). Запропонований «вичерпний окремий запис» не є професійним терміном. Тим більше, що у складі оригінального терміна «main entry» – ні слова «вичерпний», ні «окремий» – немає. «Author affiliation» можна перекласти як «зв'язок автора (з установою)», чи навіть за смислом: «установа, з якою пов'язаний автор» (оскільки це не власне бібліотечний термін), але не «орган приналежності автора» (4.2.1.5.05).

Інший відомий термін «form heading» – «заголовок форми» на позначення одного з видів заголовків (наприклад, «збірники») перекладено як «формовний заголовок» (4.2.1.3.03). Подібний варіант відсутній у бібліотекознавстві й позбавлений сенсу. Те ж стосується «form descriptor». Це «дескриптор форми» (на позначення форми документа), а не «форма дескриптора» (4.2.2.6.08).

Стандарти мають готуватися фахівцями й видаватися лише після серйозного фахового рецензування. Як сталося, що навіть основні, найуживаніші терміни згаданого вище стандарту не можна використовувати? Так, один з головних термінів бібліографознавства – «index» перекладено як «абетковий покажчик» (4.3.2.1.08). Однак, з терміна-оригінала («index») неможливо визначити тип покажчика. Він може бути як абетковим, тобто «alphabetical index», так і предметним, хронологічним тощо. «Index» – це просто «покажчик». До речі, один з видів покажчиків «relative index» перекладено як «покласифікований покажчик» (4.3.2.1.11). Такого терміна у бібліографознавстві не існує, і зрозуміти, що він означає, навряд чи можливо. Дійсно, у мові-реципієнті, якою у даному випадку є українська, відсутній повний відповідник, тому можна запропонувати переклад за смислом «алфавітно-предметний покажчик» (до

Десяткової класифікації Дьюї) [8, с. 253], оскільки саме у цій класифікації ще з перших її видань вживається «relative index». При перекладі дефініції також допущено смислові недоречності: «покла-сифікований показчик» – це «наймення, надане предметному показчику за Десятковою класифікацією Дьюї». Насправді «relative index» – це назва предметного, а точніше, алфавітно-предметного показчика до Класифікації Дьюї, розміщеного наприкінці Таблиць Класифікації. Це довідковий апарат Таблиць. За Десятковою класифікацією Дьюї, «наймення» предметному показчику чи предметним показчикам надаватися не може. Тим більше, що Класифікація Дьюї має цифрові позначення.

«Preservation» – загальноприйнятий бібліотечний термін, який означає «зберігання, збереження» [8, с. 234]. У стандарті його чомусь перекладено як «підтримування» (6.1.01). Так само як і «conservation» – «консервація» (документів) [8, с. 234]. У стандарті він перекладений неіснуючим у бібліотекознавстві терміном – «оберігання» (6.1.03), який навіть у загальноновживаній лексиці не є відповідником англійському «conservation».

«Coated paper» у контексті п. 6.5.18 краще перекласти як «крейдований папір», а не «папір з покритвом». При визначенні цього терміна використовується незрозуміле слово «викінчуватості» («...для покращення його [паперу] викінчуватості»). Оскільки в оригіналі це відповідає фразі «to improve its finish», то йдеться, очевидно, про покращення обробки паперу [8, с. 219, «paper finishes»].

«Library binding» – це насправді «бібліотечна оправа», тобто оправа, зроблена у бібліотеці (книг, оригінальна оправа яких зносилися в ході інтенсивного використання; у деяких бібліотеках книги, одержані у м'яких обкладинках, відразу передаються до спеціального підрозділу для виготовлення твердої оправи; комплектів журналів). В українському стандарті «library binding» перекладено як «бібліотечне шиття» (6.9.06). Наведене за ним визначення, позбавлене сенсу: «Шиття для інтенсивного користування» (6.9.06). Звичайно, йдеться про бібліотечну оправа (а не шиття) для інтенсивного використання, яка у бібліотечній книжці має бути особливо надійною, адже розрахована на багаторазовий ужиток. Якщо книги видаються, наприклад, у «бібліотечній серії», то оправа для них також виготовляється підвищеної міцності. Саме це і малося на увазі в дефініції. Зауваження стосується й інших позицій, зокрема,

6.9.02 – cloth binding (тканинна оправа, оправа з тканини) – перекладено у пісенному стилі як «полотняне шиття».

У стандарті не відображені відмінності між термінами «serial» (2.4.06) та «series» (2.4.08), що звичайно неприпустимо. «Serial» перекладено як «серійне видання», «series» – як «серія». Але «serial» – це серіальне, тобто періодичне або продовжуване видання [8, с. 269], а серійні видання – це видання, об'єднані спільною тематикою чи читачкою аудиторією, виходять під назвою серії, як правило, однотипно оформленими тощо.

Французькі відповідники усіх термінів перенесені до українського стандарту з англійського оригіналу – ISO 5127:2001, з якого відбувся переклад, і де вони також наведені. Отже, українським перекладачам і редакторам, які мали еквіваленти французькою мовою у готовому вигляді, не потрібно було щось добирати самим. Тим більше, дивує значна кількість помилок саме у французьких відповідниках. Так, термін «використання інформації» («utilisation de l'information») французькою подано «information de l'information» (5.1.01), тобто «інформація інформації»... «Користувач інформації» французькою буде «utilisateur de l'information», а не «utilisation de l'information» (5.1.05), що перекладається як «використання інформації». Останній термін якраз відповідає згаданому вище 5.1.01. Слід писати «diffusion», а не «diffusiuin» (5.5.09). Назву шкідника – «книжкова воша» у французькому еквіваленті подано як «de livre», тобто «книжка», а «rou» – «воша» загубилася (6.4.03). Треба «rou de livre». Термін «основна назва» французькою – «titre propre», а не «titre propre» (4.2.1.4.02). У французькому еквіваленті відома аббревіатура ISBD помилково подана ISSD (4.2.1.1.18), хоча в дужках зазначено, що аббревіатура подається англійською мовою, тобто ISBD і т. д. До речі, ця аббревіатура французькою – DBIN (Description bibliographique internationale normalisée).

Багато (як для стандарту) і звичайних граматичних помилок, причому у всіх трьох мовах: французьке написання терміна «рукопис» (manuscrit) подано з помилкою: manuskrit (2.3.1.01, 2.3.1.02, 2.3.1.03); вживається «калькОвання» (2.3.1.06) замість «калькування»; англійською слід писати exhibition, а не exhibtion (3.1.16); service d'archives (3.3.11) – слід писати окремо, а не разом (serviced'archives), це два слова; треба «collection management», а не «collection managemenr» (4.1.1.03); обидва – і англійський, і французький

терміни «copyright» (7.2.2.02) подано з помилками («copright»). Вже згадувалося, що слід писати «feuilles», а не feulles (2.4.19) і т. д.

Наведене вище свідчить, що ДСТУ ISO 5127:2007 «Словник термінів» як стандарт використовуватися не може. Українському науководослідному і навчальному центру проблем стандартизації, сертифікації та якості перед тим, як скасовувати цілу низку попередніх стандартів, слід було проконсультуватися, отримати експертну оцінку професійного середовища щодо якості перекладу стандарту ISO, який мав упроваджуватися. Стандарт (бажано вже новий варіант 2017 р.) необхідно доопрацювати зусиллями професійного наукового колективу і перевидати.

Одним з останніх стандартів, що стосуються термінології, є також ДСТУ 8344:2015 «Інформація та документація. Видання. Основні елементи. Терміни та визначення понять» (2016) [9]. Він містить терміни і визначення основних елементів видання і рекомендований для застосування у всіх видах нормативної документації, видавничій, бібліотечній і архівній справі. У довідковій і навчальній літературі, у діловому спілкуванні також зазвичай покликаються на стандарти. Тобто ДСТУ 8344:2015 має досить широке застосування. За обсягом він значно менший від попереднього, але і у ньому є термінологічні недоречності, на які варто звернути увагу.

Значного доопрацювання, на наш погляд, потребують визначення термінів, які мають стати лаконічнішими й точнішими. Нерідко їм бракує фахового редагування та логічної послідовності. Наприклад, у визначенні терміна «авторський знак» вказано, що він складається з літери і «двозначного числа» (4.4.13.12). Але двозначні таблиці використовуються лише в невеликих бібліотеках. Бібліотеки зі значним фондом користуються тризначними таблицями, відповідно і число біля літери чи літер (насправді може бути дві-три літери) буде тризначним.

Неприпустимою для термінологічного стандарту є відсутність англomовного варіанта низки термінів. Для їх добору існують стандарти ISO, бібліотечнознавча література і, звичайно ж, фахові словники [8]. Чому, приміром, відсутній відповідник англійською мовою того ж терміна «авторський знак» (4.4.13.12)? Адже і поняття, і самі авторські таблиці – повне запозичення з американського бібліотечнознавства [10, с. 258–259]. Авторські таблиці – це винахід Ч. Кеттера. Його ім'я стало складовою термінів «Cutter number» або

«Cutter author mark» [8, с. 101]. Але у стандарті є лише відповідник російською мовою, хоча російське бібліотечнознавство запозичило Таблиці Кеттера з американського. Ще у 1940 р. вони виходили в РСФСР під назвою «Трехзначные авторские таблицы по методу Кеттера, согласованные и соединенные с двухзначными» (Москва, 1940).

«Класифікаційні індекси» (а правильніше – «індекси класифікації») не обов'язково мають бути УДК чи ББК, як стверджується у визначенні (4.4.13.11). Термін так само стосується індексів Класифікації Бібліотеки Конгресу, Десяткової класифікації Дьюї і т. д. Потребує уточнення і відповідник англійською мовою. У стандарті пропонується «classification indexes». Але «index» з англійської – покажчик, а не індекс. У перекладознавстві існує таке поняття, як хибні друзі перекладача. Йдеться про міжмовні омоніми, які мають однакове звучання, але означають різне. Це саме той приклад. «Індекс класифікації» англійською – «classification number» або «class number», але не «classification indexes».

Як і у попередньому стандарті, немало запитань викликають мовні еквіваленти. Так, англійським відповідником словосполучення «зведений [випуск, номер, том]» у документі запропоновано «revise [issue, number, part of book]» (4.5.1.3). «Revise» – це дієслово, яке означає «перевіряти, переглядати, переробляти». Тому переклад буде такий: «переглядати [випуск, номер...]». Загалом, існує сталий термін «revised edition» – переглянуте (і виправлене) видання [8, с. 259]. Але «revised» у ньому вживається у формі дієприкметника, а головне – значення не перекладається як «зведений». Незрозуміло також, чому тут слово «том» перекладено як «part of book», тобто «частина книги» (4.5.1.3)?

Такий добре відомий кожному бібліотекарю термін, як «назва» (видання, твору) в українському стандарті поданий як «publication name» – дослівно: «ім'я публікації» (4.4.13.6). В англійській мові існує усталений термін «title». В «Англо-українському словнику-довіднику...» окрім перекладу подано ще і 38 (!) сталих словосполучень з терміном «title» [8, с. 298]. Чому цей великий напрацьований матеріал не використано укладачами стандарту? І звичайно, «основна назва» у фаховій англomовній термінології – це «title proper» [8, с. 298], а не «basic title» (4.4.13.6.1), що взагалі не є бібліотечним терміном.

Англійський термін «foretitle», поданий як еквівалент до «авантитул; фортитул» (4.6.1) дуже

рідко вживається фахівцями. Немає його ні в «Англо-українському словнику друкарської і видавничої справи» П. Г. Колліна [11], ні у стандарті ISO 5127:2001. У міжнародному стандарті каталогізації «Опис та доступ до ресурсу» використовується «avant-titres» («RDA» – 2.3.4 і далі), у попередніх «Англо-американських правилах каталогізації» замість цього французького запозичення вживався термін «half title» (як і у загаданому Словнику П. Г. Колліна).

У п. 4.1.5 зазначено, що «апарат видання» ділиться на «науково-допоміжний апарат» і «довідково-пошуковий апарат». До останнього віднесено «допоміжні покажчики» (імен, предметний, географічний). Втім ці покажчики традиційно становлять невід'ємну частину якраз науково-допоміжного апарату видання, адже й називаються «допоміжні покажчики».

Штучним утворенням, з нашого погляду, є запропонований англійський еквівалент «bibliographical list» для терміна «[прикнижковий] [пристатейний] бібліографічний список» (4.4.6). Насправді англійською це «references» – добре відомий нині термін у зв'язку з новими вимогами до оформлення таких списків. Так само штучним є словосполучення «bibliographic message» – «бібліографічне повідомлення» (4.2.15), як, до речі, і його український варіант. Адже, відповідно до наведеної дефініції, – це «бібліографічна інформація про видання, призначена для його ідентифікування та пошуку» (4.2.15). На означення цього поняття у бібліотечно-бібліографічній термінології існує термін «бібліографічний опис / запис».

Не можна не звернути увагу на англійські еквіваленти терміна «примітка» (4.4.3). По-перше, його український варіант вжито в однині, а англійський відповідник подано у множині («notes»), по-друге, запропоновано ще й інший англійський варіант – «notation». Такий термін дійсно є у бібліотекознавстві, він схожий фонетично з «notes», але перекладається як «система позначень» (у класифікації) [8, с. 208]. Іноді фахівці так і вживають – «нотація».

«Target data» не є еквівалентом словосполучення «вихідні дані» (4.4.13.10). «Палітурка» подано як еквівалент «book binding, book cover» (4.7.14), які можна перекласти як «книжкова оправа, книжкова обкладинка». Але «палітурка», тобто «тверда обкладинка» англійською буде – «hardcover». «Обкладинка» перекладена як «cover, flexible binding» (4.7.18). Хоча «cover» – це оправа загалом: і м'яка, і тверда. Очевидно, тут малася на увазі м'яка об-

кладинка, тобто «paperback» або «softcover» [8, с. 219], а не «flexible binding». «Fly leaf» наведено як один з відповідників терміна «форзац» (4.7.15). Оскільки стандарт присвячено саме спеціальній видавничій термінології, то слід уточнити, що «fly leaf» – це, здебільшого, додатковий чистий листок (на додаток до форзаца; додається палітурником; може використовуватися для заміток) [8, с. 137].

Викликають сумніви терміни «надзаголовкові» та «підзаголовкові дані» (4.4.1.4, 4.4.1.5), які видаються повною калькою з російської («надзаголовочные, подзаголовочные данные»). Вживаний упродовж багатьох років варіант «надзаголовні» та «підзаголовні дані» видається більш вдалою, лаконічнішою формою, що важливо для терміна.

Непослідовно, лише епізодично, у стандарті згадуються електронні видання. Тому випадковим видається у цьому контексті словосполучення «титольний екран» (4.6.6), визначення якого розпочинається словами «перший екран електронного видання...». Отже, має існувати другий чи якийсь інший екран. Неіснуючим, як окремий термін, є і запропонований англійський відповідник «title e-book». Можливо мався на увазі «title screen» [8, с. 298]? Хоча стандарт не має допускати припущень.

Якщо зайшла мова про види видань, то повнішого включення потребують картографічні, нотні та інші види видань. Тому стандарт варто переглянути і на предмет повноти відображених термінів.

Відбір термінів, розроблення визначень стандарту як офіційного документа має провадитися відповідно до норм української ділової мови і, на нашу думку, не допускати вживання висловів на кшталт: «автор *сповіщає*, якій особі чи події присвячено твір» (п. 4.2.1); навряд чи виправдано вживання лексичного варваризму «копірайт» (4.4.13.19) при наявності українського відповідника «авторське право»; нелітературним видається неодноразово вживаний у цьому і в деяких інших стандартах діеприкетник «застандартизовані» (терміни) (с. 2–3). Англійський термін «addenda» подано у множині, а український еквівалент «додаток» – у однині (4.2.12). Навіть до Нд (недозволені терміни) не повинні потрапляти випадкові терміни, наприклад, «примірник» до терміна «видання» (4.1.1), адже це неоднорідні поняття.

Оскільки у стандарті, що розглядається, переважає термінологія видавничої галузі, то при його підготовці варто було б користуватися і стандартом ISO 12637-3:2009 «Graphic technology – Vocabulary – Part 3: Printing terms», у якому подані назви й визначення значної кількості видавничих термінів.

Звернімося побіжно і до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» [12], оскільки він також набув чинності недавно й мав непросту історію. Ухвалення подібного стандарту було необхідне, оскільки ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», що використовувався для опису бібліографічних посилань, не поширювався на них [13].

Використання ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 при оформленні бібліографічних посилань, особливо в області відповідальності, викликало справедливі нарікання авторів. Справа у тому, що у попередньому стандарті бібліографічного опису ГОСТ 7.1–84 існував Додаток № 2 «Библиографические ссылки. Библиографическое описание в прикнижных и пристатейных библиографических списках», який врегулював опис посилань. У ГОСТ 7.1–2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание...», який став міждержавним (в українському варіанті ДСТУ ГОСТ 7.1:2006), також передбачався такий додаток. Однак російські фахівці вирішили підготувати окремий стандарт на бібліографічні посилання, тим більше, що існував відповідний стандарт ISO. А до ГОСТ 7.1–2003 у вказівках щодо його застосування внесли таке уточнення: «Стандарт не распространяется на библиографические ссылки» [13, с. 1].

В Україні цей стандарт почали широко застосовувати і до посилань. Особливі нарікання викликала вимога вказувати у заголовку опису ім'я лише першого автора, а інші (до трьох) зазначати після косої у відомостях про відповідальність. Це створювало значні незручності, нерозуміння науковцями потреби такого складного бібліографічного запису, адже він призначався для створення заголовку в електронному каталозі й відповідно мав особливості, орієнтовані на пошук у каталозі, що для звичайного бібліографічного посилання було зайвим. Водночас бібліографічні посилання передбачають деякі елементи опису і особливості, не передбачені стандартом 7.1:2006. У них, приміром, допускаються можливості альтернативного подання елементів, що також суперечить 7.1:2006.

У списку літератури, використаної при підготовці ДСТУ 8302:2015, є і стандарт ISO 690:2010 «Information and documentation – Guidelines for bibliographic references and citations to information resources» («Настанови щодо бібліографічних посилань та цитувань інформаційних ресурсів»), де найсуттєвіших змін, порівняно з попередньою ре-

дакцією цього нормативного документа, зазнав розділ електронних ресурсів. Однак, це не знайшло відображення в українському стандарті. Останній містить мало нового порівняно з розділом е-ресурсів російського стандарту ГОСТ Р 7.0.5–2008 «Библиографическая ссылка» (М., 2008), підготовленого на основі ISO 690-2:1997 «Information and documentation. Bibliographic references. Part 2: Electronic documents or parts thereof», тобто задовго до ухвалення у 2010 р. згаданого стандарту ISO 690:2010. Наприклад, ISO 690:2010 не стосується рукописів чи інших неопублікованих матеріалів. ДСТУ 8302:2015, як і російський ГОСТ Р 7.0.5–2008, поширюється і на архівні матеріали, і на всі види «опублікованих і неопублікованих документів...» [12, с. 2], що також наближає його до російського стандарту.

Документ вийшов з помилками, що спричинило необхідність його перевидання з урахуванням поправок, надрукованих в інформаційному покажчику «Стандарти» № 12–2016. Хоча зараз існують й інші правила оформлення посилань, добре, що з'явився ДСТУ 8302:2015 і при оформленні посилань науковцям вже непотрібно користуватися стандартом, призначеним для каталожного опису.

При наступному перевиданні згаданого стандарту все ж варто звернути увагу на формулювання деяких визначень і внести певні уточнення. Ось наприклад, визначення терміна «електронний ресурс локального доступу»: «Електронний ресурс, що має вихідні відомості, розміщений на електронному носіїві, призначеному для використання в режимі прямого доступу» (3.5). Але ж те, що е-ресурс є ресурсом локального доступу, вказує лише на ступінь його відкритості й можливості доступу до нього, про що у визначенні не згадується. Наявність вихідних відомостей не є головною ознакою локального ресурсу, адже вони є й можуть бути також на ресурсах, відкритих для віддаленого доступу. Або, скажімо, передплачені бази електронних журналів, відповідно до ліцензійних угод, можуть використовуватися лише у локальній мережі наукової бібліотеки чи університету, але вони не мають «вихідних відомостей, розміщених на електронному носіїві».

У прикладах позицій 5.3.6, 7.4.4.2, 7.4.4.3.3, 7.4.4.4 та інших подається підкреслення частини бібліографічних даних, а саме: посилання на е-ресурс або навіть на його частину (7.4.4.3.3). Виникає питання: чи має це стати обов'язковою вимогою при описі е-ресурсів? Чи повинні автори і видавці також підкреслювати такі посилання? Адже

у стандарті бібліографічного опису важливою є кожна деталь.

Кілька зауважень стосовно вживання низки латинських слів: *Idem*, *Eadem*, *Ibidem* тощо. У стандарті стверджується: якщо бібліографічні посилання мають однакові заголовки, то у другому й наступних посиланнях їх можна замінити на «Його ж», «Її ж», «Їх же» або латинською мовою «*Idem*, *Eadem*, *Ibidem*» (6.5.1). Але ж останнє слово «*Ibidem*» згадується у стандарті і як латинський аналог словосполучення «Там само» (п. 5.5.9). Таким чином, відповідно до стандарту, «*Ibidem*» означає і «Їх же», і «Там само».

З'ясуємо значення цих слів. Латинське слово «*idem*» (скороч. *id.*) означає «той самий» і у даному контексті вживається як «Його ж». Жіночий рід «Її ж» буде «*Eadem*» (скороч. «*Ead.*»); чоловічий рід множини («Їх») буде «*Eidem*» (скороч. «*Eid.*»), жіночий рід множини – «*Eaedem*» (скороч. «*Eaed.*»); для колективу авторів чоловічого і жіночого роду вживається «*Eidem*». Отже, у п. 6.5.1 перелік відповідників латинською мовою має виглядати так: «*Idem*, *Eadem*, *Eidem* / *Eaedem*». Тобто «*Eidem* / *Eaedem*» замість «*Ibidem*». Зауважимо, що «*Ibid.*» є скороченням від «*Ibidem*», тому пишеться з крапкою на кінці, і так само з крапкою (*Ibid.*) мало б використовуватися у прикладах, що наводяться у стандарті (5.5.9–5.5.9.1, 5.5.11).

Як і у одному з попередніх стандартів викликає запитання термін «титольний екран» (7.3). «Ідентифікувальний документ» (4.9) – краще «документ, що ідентифікується»; у прикладі *Wisyta Generalna dekanatu* (8.10) слід писати: *Wizyta* і т. д.

Нещодавно з'явився ще один стандарт, котрий містить терміни – «ДСТУ 3017:2015. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять» [14]. Він змінив ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» (скасований з 1 липня 2016 р.), який ґрунтувався на ISO 5127-2:1983 «Documentation and information – Vocabulary – Part 2 : Traditional documents».

Стандарт потрібний, адже ним встановлюються основні види видань. А це важливо для впорядкування та уніфікації вітчизняної видавничої продукції, для її опису, впорядкування та розміщення у бібліотеках. У вступі до документа зазначено, що він покликаний сприяти «відповідності вітчизняних видань міжнародним та національним стандартам інших країн» [14, с. IV]. Ця остання теза спонукала до уважнішого розгляду термінології згаданого стандарту. У списку використаної літе-

ратури значиться лише один міжнародний стандарт – ISO 5127:2001 «Information and documentation», переклад якого з'явився в Україні 2010 р. і був затверджений як державний стандарт [7]. Його ми розглянули вище. Посилання, однак, не на переклад, очевидно через його невисоку якість, що саме по собі є дуже промовистим, а на оригінал. У переліку використаних словників із зарубіжних – лише московські. Ймовірно, це й стало на заваді вдалому добору іншомовних еквівалентів для термінів.

Так, для українського терміна «твір» пропонується англійський відповідник «production» і як синонім – «work» (3.4). По-перше, «production» – «виробництво, виготовлення, продукція» і т. п. не є еквівалентом терміна «твір». Тим більше «work» і «production» не є синонімами, які можна вживати як взаємозамінні.

Одним з відповідників терміна «образотворче видання» (4.1.4) французькою мовою пропонується «*édition en form delivre*». Якщо прийменник «*de*» написати окремо від іменника «*livre*», а англійське «*form*» подати у французькому варіанті «*forme*» (тобто «*édition en forme de livre*»), то фразу можна перекласти як «видання у формі книги», але ніяк не «образотворче видання». До речі, для нього пропонується еквівалент англійською мовою «graphic edition» (графічне видання). По-перше, це лише один з видів образотворчих видань, по-друге, термін «графічне видання» українською позначений як недозволений. Чому ж англійською не лише дозволений, а й пропонується як еквівалент? «Образотворче видання» слід було б перекласти як «art edition».

Інше словосполучення «*journal type edition*», подане як англійський еквівалент терміна «журнальне видання» (4.4.1.2), хоч і не використовується у фаховій літературі, але його можна перекласти як «видання журнального типу». Водночас «*magazine*», поданий як його синонім, видається недоречним. «*Magazine*» – це «журнал», а точніше «популярний журнал», а не «видання журнального типу». Запропонований французький еквівалент «*édition périodique*» перекладається як «періодичне видання», а не журнальне.

Дуже поширений бібліотечний і видавничий термін – «науковий журнал» (4.14.2.2) англійською буде «*journal*» або «*scientific journal*», але не «*learned journal*». «Популярний журнал» англійською – «*magazine*» (4.14.2.4), а не буквально «popular magazine», що скоріше означає журнал, який користується популярністю. Важко пояснити, чому

такий відомий термін, як «реферативний журнал» (4.14.2.7) подається без англійського еквівалента, адже це також запозичення від «abstract journal» [8, с. 15].

«Аркушеве видання» – «видання у вигляді одного чи кількох аркушів без скріплення» (4.4.2) у стандарті має англійський відповідник «loose-leaf edition». Але «loose-leaf edition» чи «loose-leaf publication» означає якраз скріплене (найчастіше розсувними кільцями) видання. Існує навіть термін «loose-leaf binding» [8, с. 189] – «рухлива» оправа; оправа, яка дає змогу додавати, вилучати чи переставляти сторінки. Вона використовується в інструктивних, нормативних, урядових, довідкових виданнях для того, щоб оперативно вносити зміни, доповнення, виправлення. Наприклад, останнє видання об'ємного тому «Англо-американських правил каталогізації» (2005) є прикладом такого виду видань [15]. На звороті його титульної сторінки біля ISBN зазначено його вид «loose-leaf...».

Не використовується фахівцями і «symposium» як еквівалент терміна «збірник» (4.5.2.1). Правильним є другий варіант – «collection». До речі, викликає великий сумнів віднесення до стандартизованих термінів такої, на наш погляд, штучної лексеми, як «полівидання» (4.5.2). Недаремно ні англійського, ні німецького чи французького еквівалентів не наведено. До видів видань за форматом віднесено «портативне видання» (4.13.3), до якого жодного еквівалента іноземними мовами (окрім російської) також не запропоновано. Тому його навряд чи можна віднести до стандартизованих термінів.

Текст стандарту неухважно вичитаний, адже у цілій низці німецькомовних термінів замість німецьких літер стоять кириличні (наприклад, 4.8.5, 4.8.6, 4.9.5.1, 4.9.5.1.1, 4.9.5.2, 4.14.2.3, 4.14.2.4). Трапляються і звичайні граматичні помилки: «autor's» замість «author's» (4.9.2.2); «magasine» замість «magazine» (4.14.2); фр. «scientifiques» замість «scientifiques» (4.9.2.6); «додаток» (однина) перекладено як «addenda» (4.10.5), що є множиною. До терміна «передрук» (4.11.2.2.1) чомусь не наведено англійського еквівалента, хоча є «gerprint» [8, с. 255]. Всі ці зауваження слід врахувати при перевиданні стандарту.

Бібліотекознавча термінологія відображена і у ДСТУ 7448:2013 «Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» [16]. Його введено вперше, після скасування в Україні колишнього союзного ГОСТ 7.26-80 «Библиотечное дело. Основные термины и определения».

У загальних поясненнях до стандарту зазначено, що як довідкові у ньому подано англійські, французькі та російські терміни-відповідники, взяті з міжнародних та національних стандартів і фахових словників (п. 3.7). Втім не можна не помітити, що біля багатьох термінів (а таких майже півсотні!), наведено лише російські відповідники. Особливо важко пояснити відсутність англійських еквівалентів тих термінів, які власне і виникли в англійськомовному бібліотечно-інформаційному середовищі й послужили джерелом виникнення відповідних термінів в українській мові, як і в тій же російській, котрі стали в даному випадку мовами-реципієнтами. Немає англійських (і французьких) відповідників до термінів: «інформаційні ресурси» (4.1.4), «бібліотечний менеджмент», де, як бачимо, вживається англійське запозичення «менеджмент» замість «управління» (4.1.17), «гіпертекстова база даних» (4.2.19), і навіть, що взагалі складно пояснити – «веб-сайт» (4.6.15) і «веб-портал» (4.6.16), котрі ще донедавна і в українській, і в російській мовах зберігали оригінальне написання англійською мовою – web-site і web-portal.

Не можна не помітити відсутність англійських еквівалентів і у таких, відомих кожному бібліотекарю ще зі студентських років, термінах, як «релевантність» (4.2.41), пертинентність (4.2.42) та ін. Причому, до обох подано відповідники російською мовою, для якої вони також є повними запозиченнями. Дивно, що до терміна «репозитарій» (4.3.15) взагалі не наведено жодного еквівалента іноземною мовою, хоча наразі це запозичення з англійської ще навіть не повністю асимільоване українською мовою. Досі виникають дискусії щодо його орфографічного варіанта – репозитарій чи репозиторій, оскільки в англійському оригіналі – «gepository». Чому ж немає хоча б цього англійського відповідника у ДСТУ?

Лише українською, без будь-яких іншомовних відповідників, подано також такі загальноживані словосполучення, як «бібліотечна асоціація» (4.1.19), «електронний бібліотечний фонд» (4.4.1.11), «віртуальна довідка» (4.7.21), «віртуальний читальний зал» (4.7.22) та ін. Навіть такі засадничі для бібліотечної галузі поняття, як «зведений каталог» (4.4.2.20), «бібліографічний опис» (4.4.4.6) у стандарті не мають еквівалента жодною з мов. Хоча їх легко можна знайти у «Англо-українському словнику-довіднику...» [8, с. 46, 304]. Додамо, що французькою не подані також такі терміни, як «бібліотекар» (4.1.15), «бібліограф»

(4.1.16), «бібліотечний фонд» (4.4.1.1), «електронна бібліотека» (4.2.29) тощо.

З огляду на викладене, ДСТУ 7448:2013 виглядає недопрацьованим, незакінченим. А твердження про те, що у стандарті подано англійські, французькі та російські терміни-відповідники (п. 3.7), є не зовсім достовірним. Утім, навіть подані у стандарті іноземні еквіваленти не завжди добрані професійно. Так, «arrangement» зовсім не означає «надання класифікаційного індексу документа» (4.5.5). Він перекладається як «розміщення, розстановка» (видань, карток, бібліографічних записів тощо) [8, с. 32]. А процес надання класифікаційного індексу називається «classifying» [8, с. 76]. У ДСТУ 7448:2013 є термін «класифікування» (4.5.4), який мав би означати цей процес. Однак для нього пропонується відповідник «classification», основне значення якого, все ж «класифікація».

До речі, дефініція терміна «класифікування», що наводиться у стандарті – «упорядкування чи розподілення документів за класами для відображення зв'язків між ними та складання їхніх класифікаційних схем» – викликає сумніви. У бібліотекознавстві відомо кілька схем чи систем класифікації (Десяткова класифікація Дьюї, Універсальна десяткова класифікація, Класифікація Бібліотеки Конгресу, Бібліотечно-бібліографічна класифікація, Класифікація двокрапкою Ш. Ранганатана тощо). Оскільки у примітці до дефініції зазначається, що «класифікування може бути виконано автоматичним чи автоматизованим методом», то, очевидно, не йдеться про розроблення схеми класифікації М. Дьюї чи Ш. Ранганатаном, а мається на увазі щоденний рутинний процес присвоєння виданням класифікаційних індексів. Тоді це не «складання ...класифікаційних схем».

Загалом же певна плутанина з цими термінами виникає ще й тому, що у ДСТУ 7448:2013, як окремі, виокремлено терміни «класифікування» (4.5.4) і «систематизування» (4.5.5). Але оскільки у бібліотекознавстві це синоніми [10, с. 318–319] (у т. ч. в американських виданнях 1930-х рр. можна натрапити на невикористовуваний нині термін «systemizing» (систематизація) як синонім «classifying»), то їх розділення у стандарті є штучним.

Перелік невдало підібраних англійських відповідників можна продовжувати. Що означає, скажімо, «inquire file», який пропонується як відповідник до словосполучення «довідково-інформаційний фонд» (4.4.1.12)? Загальноживаним і

широковідомим є термін «reference collection» на позначення цього поняття [8, с. 250].

Не можна не зауважити, що у стандарті, присвяченому бібліотечно-інформаційній діяльності, відсутній український термін «читач». Щоправда у документі використовується «користувач бібліотеки» (4.1.6), до якого англійським еквівалентом визначено термін «reader», який однозначно перекладається як «читач». Водночас «reader» у значенні «читач» (бібліотеки), скажімо, у США вживається, але рідко [8, с. 246]. Нині значно частіше послуговуються термінами «patron» і «user» [10, с. 395–396], що й слід було відобразити у стандарті.

Важко погодитися з тим, що «документальною базою даних» називається «база даних, що містить бібліографічні записи документів» (4.2.14). Чому лише бібліографічні?

Стандарт не позбавлений і граматичних помилок: «borrower» замість «borrower» (4.7.7), «réseau de bibliothèque» замість «réseau de bibliothèques» (4.3.2); у назві підрозділу стандарту: «бібліотечні каталоги» (4.4.2) замість «бібліотечні». У одних випадках термін «catalogue», зокрема у позиціях цього підрозділу, подається в британському написанні («catalogue»), а в інших – в американському (electronic catalog – 4.2.25; cataloging – 4.5.7).

Таким чином, термінологічний аналіз бібліотечно-інформаційних стандартів, які набули чинності у нашій країні останнім часом, ставить під сумнів можливість їх застосування повною мірою, без застережень. Цілком очевидно, що вони готувалися не фахівцями галузі. Наведена у стандартах термінологія нерідко є застарілою, адже галузь розвивається динамічно і переклад, скажімо, стандарту ISO 2001 р. – це вже значною мірою не актуально. Поза увагою розробників стандартів залишився потужний пласт нової і досить незвичної термінології міжнародного стандарту каталогізації «Опис та доступ до ресурсу», Функціональних вимог ІФЛА до бібліографічних записів (FRBR), авторитетних даних (FRAD), предметних рубрик (FRSAD) тощо.

Крім того, у чинних вітчизняних стандартах удосконалення потребують формулювання, дефініції. Особливу проблему тут становлять іноземні лексичні відповідники. Для їх добору існують стандарти ISO, бібліотекознавча література, доступ до якої нині значно розширився, фахові словники. Раніше важко було уявити стандарт, де б такі відповідники подавалися неповно. А у сучасних ДСТУ окремі мови, наприклад, французька, взагалі представлені лише епізодично.

Оскільки система стандартів з бібліотечно-інформаційної діяльності не задовольняє постійно зростаючих потреб галузі, необхідно активізувати роботу Технічного Комітету 144 «Інформація та документація», насамперед Підкомітету 4 «Бібліотечна справа» на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Для цього, з поміж іншого, слід організувати підвищення кваліфікації фахівців, котрі входять до Підкомітету, в Інституті підготовки фахівців Українського Агентства зі стандартизації (УАС), тісніше співпрацювати з Агентством, національними бібліотеками країни.

Досвід національних бібліотек країн Балтії, котрі також вийшли з радянського минулого, свідчить, що роботу з упровадження міжнародних стандартів необхідно тісно пов'язувати з діяльністю Технічного Комітету ISO 46 та його чотирма підкомітетами. Бібліотекарі національних бібліотек України мають брати участь у їх засіданнях на правах асоційованих членів.

У рамках Угоди про асоціацію України з ЄС важливою є діяльність щодо гармонізації національних стандартів із міжнародними, їх переклад державною мовою. Настав час перекладу нових стандартів галузі. Насамперед це: ДСТУ ISO 16439:2016; ДСТУ ISO 11620:2016; ДСТУ ISO 2789:2016.

Національним бібліотекам України слід поновити практику минулих років, коли після виходу стандарту готувалася низка документів з його впровадження: методичні матеріали, коментарі укладачів з додатками та конкретними прикладами, альбоми, особливо стосовно правил бібліографічного опису різних видів документів тощо.

Оскільки стандарти стали рекомендаційними, національним бібліотекам варто проводити ширшу роз'яснювальну роботу серед фахівців галузі з питань доцільності, професійної корисності виконання вимог галузевих стандартів. Важливо налагодити постійне обговорення питань стандартизації членами Підкомітету 4 «Бібліотечна діяльність», учасниками робочих груп із перекладу та розроблення науково-методичних рекомендацій з впровадження стандартів ДСТУ ISO 2789:2016 «Інформація та документація. Міжнародна бібліотечна статистика»; ДСТУ ISO 11620:2016 «Інформація та документація. Показники функціонування бібліотек»; ДСТУ ISO 16439:2016 «Інформація та документація. Методи та процедури оцінювання впливу бібліотек» шляхом організації семінарів, робочих нарад на базі

НБУВ, інших наукових бібліотек України. Всі ці заходи сприятимуть поліпшенню стандартизації бібліотечно-інформаційної діяльності.

Бібліографічні посилання

1. Солоїденко Г. Стандартизація у бібліотечній галузі: підсумки 26-річної діяльності. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 32–44.
2. Василенко О. Імплементация міжнародних стандартів у діяльність бібліотек України: основні напрями та завдання. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 13–31.
3. Венідиктова А. Міжнародні стандарти якості бібліотечно-інформаційного обслуговування. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 100–112.
4. Кириленко В. Особливості впровадження застандартизованої термінології в національній стандартизації. *Вісн. Книжкової палати*. 2012. № 1. С. 25–27.
5. Збанацька О. Інформаційний пошук за стандартами інформаційної сфери: термінологічний аспект. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Вип. 48. С. 45–63.
6. Дем'янюк Л. Впровадження міжнародного стандарту з бібліотечної статистики: термінологічний аспект. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2017. Вип. 48. С. 45–63.
7. Інформація та документація. Словник термінів (ISO 5127:2001, IDT). ДСТУ ISO 5127:2007: вид. офіц. Внесено: Укр. ін.-т наук.-техн. інформації; пер. і наук.-техн. редагування: В. Бояркін; А. Гончаренко (наук. керівник); В. Пархоменко, чл.-кор. АПН України, д-р техн. наук; Р. Санченко, канд. техн. наук; Л. Шрамко. Київ: Держспоживстандарт України, 2010. 237 с. (Нац. стандарт України).
8. Стрішенець Н. В. Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2004. 329 с.
9. Інформація та документація. Видання. Основні елементи. Терміни та визначення понять. ДСТУ 8344:2015: вид. офіц. / Книжкова палата ім. І. Федорова; розробники Н. Петрова (наук. кер.), Г. Плиса. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2017. 35 с.
10. Стрішенець Н. В. Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект: монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2011. 501 с.
11. Коллін П. Г. Англо-український словник друкарської і видавничої справи: понад 9 000 термінів / пер. з англ. С. І. Фатія. Харків: Каравела, 2002. 424 с.
12. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. ДСТУ 8302:2015: вид. офіц. / Книжкова палата ім. І. Федорова; розробники Н. Петрова (наук. керівник), Г. Плиса, Т. Жигун. Київ: ДП УкрНДНЦ, 2017. 16 с.
13. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDT): ДСТУ ГОСТ 7.1:2006: вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт, 2007. 47 с.
14. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. ДСТУ 3017:2015: вид. офіц. / Книжкова палата ім. І. Федорова; розробники Н. Петрова (наук. кер.), Г. Плиса. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 38 с. (Нац. стандарт України).

15. Anglo-American cataloguing rules. 2nd ed. 2002 revision, 2005 update (loose-leaf). Chicago: ALA; Ottawa: Canadian Library Association; London: Chartered Institute of Library and Information Professional, 2005.

16. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. ДСТУ 7448:2013 : вид. офіційне / розроблено: Укр. ін.-т наук.-техн. інформації, ТК 144 ; Баркова О., Земцева В., Санченко Р., Шрамко Л., Ямчук А. (наук. кер.). Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 41 с.

References

1. Soloidenko, H. (2017). Standartyzatsiia u bibliotekhnii haluzi: pidsumky 26-rychnoi diialnosti [Standardization in the librarianship: the results of 26 years activity]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 48, 32-44. [in Ukrainian].
2. Vasylenko, O. (2017). Implementatsiia mizhnarodnykh standartiv u diialnist bibliotek Ukrainy: osnovni napriamy ta zavdannya [Implementation of international standards in the workflow of Ukrainian libraries: main trends and tasks]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 48, 13-31. [in Ukrainian].
3. Venidyktova, A. (2017). Mizhnarodni standarty yakosti bibliotekhnoinformatsiinoho obsluhovuvannya [International standards of library performance indicators]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 48, 100-112. [in Ukrainian].
4. Kyrylenko, V. (2012). Osoblyvosti vprovadzhuvannya zastandartyzovanoi terminolohii v natsionalnii standartyzatsii [Features of standardized terminology implementation to the national standardization]. *Visn. Knyzhkovoii palaty*, 1, 25-27. [in Ukrainian].
5. Zbanatska, O. (2017). Informatsiinyi poshuk za standartamy informatsiinoi sfery : terminolohichnyi aspekt [Information search according to the standards of the information sphere : the terminological aspect]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 48, 45-63. [in Ukrainian].
6. Demianiuk, L. (2017). Vprovadzhennia mizhnarodnoho standartu z bibliotekhnii statystyky : terminolohichnyi aspekt [Implementation of the international standard on library statistics]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 48, 45-63. [in Ukrainian].

7. (2010). Informatsiia ta dokumentatsiia. Slovyk terminiv [Information and documentation – Vocabulary] (ISO 5127:2001, IDT). DSTU ISO 5127:2007: vyd. ofitsiine. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy. [in Ukrainian].

8. Strishenets, N. V. (2004). Anhlo-ukrainskyi slovyk-dovidnyk bibliotekhnoinformatsiinoi terminolohii [English-Ukrainian Glossary of Library and Information Terminology]. Kyiv. [in Ukrainian-English].

9. (2017). Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni elementy. Terminy ta vyznachennia poniat [Editions. Basic elements. Terms and definitions]. DSTU 8344:2015: vyd. ofitsiine. Knyzhkova palata im. I. Fedorova; rozrobnyky N. Petrova (nauk. ker.), H. Plysa. Kyiv: DP "UkrNDNT". [in Ukrainian].

10. Strishenets, N. V. (2011). Suchasna amerykanska bibliotekhnoinformatsiina terminosystema: bibliotekoznavchyi aspekt [Modern American Library and Information Science Terminology]. Kyiv. [in Ukrainian].

11. Kollin, P. H. (2002). Anhlo-ukrainskyi slovyk drukarskoi i vydavnychoi spravy (per. z anhl. S. I. Fatiia). Kharkiv: Karavela. [in Ukrainian-English].

12. (2017). Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliografichne posylannia. Zahalni polozhennia ta pravyla skladannia [Bibliographic reference. General principles and rules of composition]. DSTU 8302:2015: Vyd. ofitsiine. Kyiv: DP "UkrNDNT". [in Ukrainian].

13. (2007). Bibliografichni zapys. Bibliografichni opys. Zahalni vymohy ta pravyla skladannia [Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules]. (HOST 7.1–2003, IDT): DSTU HOST 7.1:2006: Vyd. ofitsiine. Kyiv: Derzhspozhyvstandart. [in Ukrainian].

14. (2016). Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat. DSTU 3017:2015: vyd. ofitsiine. Kyiv: DP "UkrNDNT". [in Ukrainian].

15. (2005). Anglo-American cataloguing rules. 2nd ed. 2002 revision, 2005 update (loose-leaf). Chicago: ALA; Ottawa: Canadian Library Association; London: Chartered Institute of Library and Information Professional.

16. (2014). Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliotekhnoinformatsiina diialnist. Terminy ta vyznachennia poniat [Library and information activity. Terms and definitions]. DSTU 7448:2013: vyd. ofitsiine. Kyiv: Minekonomrozvytku Ukrainy. [in Ukrainian].

Nadiia Strishenets,

Doctor of History, Leading Researcher, Vernadsky National Library of Ukraine

MODERN NATIVE LIBRARY AND INFORMATION STANDARDS: TERMINOLOGICAL ANALYSIS

The article examines the quality of the modern Ukrainian library and information standards in terminology. The main problems of it are highlighted and ways of their solution are indicated by the author.

Over the recent years, some standards in library and information terminology have been produced in Ukraine. The analysis demonstrates that the terminology of these standards partly needs to be improved. Library and information science (LIS) terminology has been developing rapidly. Since the standards were prepared by not the specialists in LIS its terminology is outdated sometimes. Outside the standards there is a group of new terms and concepts from the international cataloguing standard «Resource Description and Access», IFLA Functional Requirements for Bibliographic Records, Functional Requirements for Authority Data and for Subject Authority Data, etc.

As the standards address a fundamental requirement for effective communication the definition of terms needs improvement. All concepts have to be represented in an unambiguous manner. The findings suggest that a special problem is the terminological equivalents in foreign languages for LIS terms. Equivalents in French, for example, are presented only occasionally in some standards.

The author concluded that within the framework of the Association Agreement between Ukraine and the European Union it is also very important to harmonize national standards with international ones and organize their translation into Ukrainian language.

Keywords: library standardization, library and information terminology, terminological equivalents.

Стаття надійшла до редакції 7.06.2018 р.